

ЗАХИСТ ІНВЕСТИЦІЙ, ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА (БІЗНЕСУ): ОКРЕМІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

PROTECTION OF INVESTMENTS, PRIVATE PROPERTY AND ENTERPRISE (BUSINESS): SEPARATE HISTORICAL ASPECTS

Невар І.В., здобувач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Інститут права Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»

У статті досліджено окремі історичні аспекти захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Вказано, що трансформаційні процеси в економіці, глибокі державно-правові та соціально-економічні перетворення на шляху до становлення правової держави вимагають належного захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Досягнення високого рівня економічного і соціального розвитку неможливе без налагодженої діяльності з боку держави у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). З метою забезпечення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), держава відіграє вирішальну роль у впровадженні законів та нормативних актів, які захищають ці фундаментальні аспекти. Одним із способів, у який держава досягає цього, є прийняття законів про права власності, які чітко визначають право власності та допустимі способи використання активів. Завдяки юридичному визнанню та захисту прав приватної власності, громадяни можуть впевнено робити інвестиції, знаючи, що їхні активи захищені від посягань.

Констатовано, що держава часто створює регуляторні органи або агентства, завданням яких є контроль за дотриманням інвестиційного законодавства та забезпечення справедливого ставлення до всіх залучених сторін. Ці механізми нагляду допомагають запобігти шахрайству, експлуатації та недобросовісній практиці, які можуть поставити під загрозу інтереси інвесторів або підірвати права власності. Крім того, сприяючи прозорості та підзвітності фінансових операцій, держава створює сприятливе середовище для економічного зростання та розвитку. Загалом, завдяки поєднанню законодавства, правозастосування та інституційних рамок, держава ефективно захищає інвестиції, приватну власність та підприємництво (бізнес) як невід'ємні складові процвітаючої економіки.

Ключові слова: захист, адміністративно-правові засоби, інвестиції, приватна власність, підприємництво (бізнес).

The article examines certain historical aspects of protection of investments, private property and entrepreneurship (business). It is indicated that transformation processes in the economy, profound state-legal and socio-economic transformations on the way to the establishment of the rule of law require proper protection of investments, private property and entrepreneurship (business). Achievement of a high level of economic and social development is impossible without well-established activities of the state in the field of protection of investments, private property and entrepreneurship (business). In order to ensure the protection of investment, private property and entrepreneurship (business), the state plays a crucial role in implementing laws and regulations that protect these fundamental aspects. One of the ways in which the state achieves this is through the adoption of property rights laws that clearly define ownership and permissible uses of assets. By legally recognising and protecting private property rights, citizens can confidently make investments knowing that their assets are protected from encroachment.

It is stated that the State often establishes regulatory bodies or agencies tasked with monitoring compliance with investment laws and ensuring fair treatment of all parties involved. These oversight mechanisms help to prevent fraud, exploitation and unfair practices that could jeopardise investors' interests or undermine property rights. In addition, by promoting transparency and accountability in financial transactions, the state creates a favourable environment for economic growth and development. In general, through a combination of legislation, law enforcement and institutional frameworks, the state effectively protects investments, private property and entrepreneurship (business) as integral components of a prosperous economy.

Key words: protection, administrative and legal means, investment, private property, entrepreneurship (business).

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в економіці, глибокі державно-правові та соціально-економічні перетворення на шляху до становлення правової держави вимагають належного захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Досягнення високого рівня економічного і соціального розвитку неможливе без налагодженої діяльності з боку держави у сфері захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

З метою забезпечення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу), держава відіграє вирішальну роль у впровадженні законів та нормативних актів, які захищають ці фундаментальні аспекти. Одним із способів, у який держава досягає цього, є прийняття законів про права власності, які чітко визначають право власності та допустимі способи використання активів. Завдяки юридичному визнанню та захисту прав приватної власності, громадяни можуть впевнено робити інвестиції, знаючи, що їхні активи захищені від посягань.

Крім того, держава часто створює регуляторні органи або агентства, завданням яких є контроль за дотриманням інвестиційного законодавства та забезпечення справедливого ставлення до всіх залучених сторін. Ці механізми нагляду допомагають запобігти шахрайству, експлуатації та недобросовісній практиці, які можуть поставити під загрозу інтереси інвесторів або підірвати права власності. Крім того, сприяючи прозорості та підзвітності

фінансових операцій, держава створює сприятливе середовище для економічного зростання та розвитку.

Загалом, завдяки поєднанню законодавства, правозастосування та інституційних рамок, держава ефективно захищає інвестиції, приватну власність та підприємництво (бізнес) як невід'ємні складові процвітаючої економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В межах адміністративно-правових досліджень окремі концептуальні питання захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) в Україні вивчались у публікаціях В.Б. Авер'янова, О.В. Батанова, Ю.О. Буглака, В.М. Бесчастного, Ю.П. Битяка, Д.І. Голосніченка, О.Ю. Дубинського, Т.О. Карабін, І.Б. Коліушка, Т.О. Коломоєць та інших.

Мета статті. Дослідити історичні аспекти захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших ролей, яку відіграє держава у розвитку підприємництва та створенні середовища, сприятливого для економічного зростання, є забезпечення захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу). Захищеність інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) необхідна для того, щоб громадяни могли впевнено інвестувати, знаючи, що їхні активи захищені від будь-яких посягань або несанкціонованого використання. Встановлюючи чіткі закони про права власності,

держава створює сприятливе середовище для інвестицій та підприємницької діяльності (бізнесу).

Загалом, завдяки зусиллям із правозастосування законодавства та створенню інституційних рамок, спрямованих на захист прав власності та забезпечення чесного ведення бізнесу, держава відіграє ключову роль у стимулюванні підприємництва та створенні сприятливого середовища для сталого економічного розвитку.

Становлення інституту адміністративно-правового захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) є наслідком еволюції держави як суб'єкта захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Філософські погляди представників зокрема української наукової думки щодо інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу) та впливу нашої держави на неї формувалися на основі ідей, вироблених людством протягом своєї багатовікової історії.

Основоположною категорією, яка є фундаментом всієї ринкової економіки є категорія власності. Варто вказати, що протягом часу змінилося сприйняття людиною власності, методи державного впливу на відносини власності, діяльність держави у сфері охорони власності – на всіх етапах розвитку людської цивілізації вони зазнали значної трансформації. Свого часу О. Шпенглер вказував, що власність починається з рослини: рослина посідає ґрунт, у який запускає коріння, він її власність, яку вона боронить із усією силою, з усім розпачем свого єства проти чужого насіння... Коли чуєш у лісі, довкруги себе, – писав він, – що мовчазну, неблаганну боротьбу за ґрунт, що відбувається вдень і вночі, беззастанно, мимоволі відчуваєш усю глибину цього імпульсу, що майже ототожнюється з самим життям [1].

Власність вже більше двох тисячоліть є предметом уваги багатьох дослідників соціальних наук, у зв'язку з чим запропоновано чимало різних теорій, ідей, уявлень тощо. Тому розкрити сутність власності у матеріальному праві та виявити перспективи її трансформації у сучасних умовах можна лише з урахуванням історичних закономірностей розвитку цієї категорії.

У найдавнішому праві не було спеціального терміну для позначення власності. У класичному римському праві сума прав, привілеїв та повноважень, які особа могла б мати в речі, називалася «домініумом» або власністю (досить часто ці два слова були синонімами як юридичні терміни). Римляни часто називали право власності *dominium*. Після того, як римська система ідентифікувала *proprietas*, вона, як правило, завжала йому передавати щось менше, ніж всі права, привілеї та повноваження, які він мав у цій речі. Таким чином, за римським правом, права повного користування, відокремлені від власності (*usufructus*), можуть бути надані лише живій людині, і ця особа не може передати ці права іншій. Здатність власника погодитися на юридично обов'язкові обмеження його привілеїв використання (*servitutes*) була різко обмежена. Більше того, кожен, хто виявив, що володіє річчю спільно з іншими, може вимагати, щоб річ була розділена на окремі одиниці власності (*nemo invitus ad communionem compellitur* – ніхто не змушений мати спільну власність з іншим). Сама агломераційна тенденція існувала в значній мірі в римській юридичній думці про власність.

У середньовічному англійському праві процесуальна система перешкождала будь-якому чіткому розмежуванню між майном та обов'язком. Лише після скасування форм дій у 19 столітті англо-американське право розрізняло власність та обов'язок так, як це було у римлян. Тому примітно, що англійське право до скасування форм дій, як правило, в критичні моменти рухалося в напрямках, подібних до римського, а саме, до агломерації прав власності в одній особі.

Крах римської, а потім Каролінзької влади призвів до того, що в більшості районів європейського континенту

ситуація не відрізняється від тієї, що панувала в Англії до появи центральних королівських дворів наприкінці 12 століття. Як і в Англії, земля була пов'язана з масою частково дискреційних, частково звичайних, феодалних прав та обов'язків. Починаючи з 17 століття, розвиток права власності як в Англії, так і на континенті було пов'язано з розвитком юриспруденції.

Китайський філософ Конфуцій, визнаючи право на існування різних форм власності, закликав до аскетичного самообмеження і відстороненості від власності. На його думку, почуття справедливості має оберігати людину від надмірного збагачення. Послідовник Конфуція, Мо-цзи розглядав відносини держави і його народу як ідеалістичні відносини між власником і власністю [2, с. 9]. Особливу роль він відводив матеріальному стимулюванню, джерелом безладдя в державі вважав бідність.

Класики античності також приділяли значну увагу питанням власності. Давньогрецький філософ Платон, моделюючи ідеальну державу, ідеалізував і власницьку владу її правителів, наділяючи останніх альтруїстичними поглядами і діями по відношенню до власності. Переваги суспільної власності він намагався обґрунтувати моральними ідеалами. Згідно з його вченням, право власності на приватну власність є неприйнятним для правителів і веде до загибелі правлячої верхівки [2, с. 9].

Аристотель дотримувався протилежної точки зору. На його думку, приватна власність бере свій початок із самої природи людини, з її природної любові до себе. Він не погоджувався з Платоном щодо його уявлень про власність, не заперечуючи, що вона є джерелом нерівності між членами суспільства [2, с. 9]. Згідно з уявленнями античності, держава, його власність, фінансові ресурси вважалися приватною власністю правителів [3, с. 17].

У подальшому до формування цієї категорії долучилися філософи Д. Локк, І. Кант, Г. Гегель та ін.), які вказували на те, що досвід філософії щодо власності дещо недооцінено юридичною наукою. Науковці бачили різницю між римським суспільством і суспільством того часу, та зазначали, що у римському суспільстві у період становлення теорії власності індивідуальності ще не існувало, у суспільстві того часу вона вже зароджувалася, але не завжди визнавалася, а часом пригнічувалася.

На початку 17 століття голландський юрист Уго Гроціус оголосив теорію засудження приватної власності. З одного боку, за словами Гроція, держава дійсно мала право експропріювати приватну власність. З іншого боку, щоб таке прийняття було законним, воно мало бути для суспільних цілей і супроводжувалося виплатою справедливої компенсації особі, чие майно було відібрано. Ідея не була оригінальною, але Гроцій заявив про це таким чином, що вона стала звичним явищем західної політичної думки.

Наприкінці 17 століття німецький юрист Самуель фон Пуфендорф вдосконалив теорію походження прав власності, яка існувала з давніх часів. Власність, за словами Пуфендорфа, заснована у фізичній силі, що проявляється в захопленні об'єкта власності. Однак для того, щоб перетворити факт фізичної влади на право, необхідна санкція держави. Але держава не може, здається, пропонує Пуфендорф, зробити право власності там, де фізичного володіння немає. Таким чином, як окупація, так і державна санкція є необхідними умовами для легітимності власності.

Англійський сучасник Пуфендорфа Джон Локк мав іншу теорію, зокрема, на думку Локка, – це не просто заволодінням об'єктом, а скоріше той факт, що він змішав свою працю з річчю, зробивши її своєю. Це право на річ, що виникає з праці, є природним правом. Це не вимагає державної волі, щоб бути дійсним. Однак він повинен бути захищений державою.

У Великій Британії наприкінці 18-го та на початку 19-го століть шотландське Просвітництво породило новий

сово викуплені державою і розподілені між селянами не більше 25 десятят на кожного. Фактично відбулося повернення до закону про усуспільнення землі з певною модернізацією [13, с. 277].

Державне будівництво на західноукраїнських землях, що входили до складу Австро-Угорщини, розпочалося 1 листопада 1918 року, коли було утворено Українську державу. 13 листопада 1918 року держава отримала назву Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР). У світлі політичних подій того часу питання власності набуло особливого значення в новоствореній державі. Було прийнято низку законодавчих актів, пов'язаних із землеволодінням: Закони Української Народної Республіки «Про експропріацію великих табличних маєтків» [14, с. 26–28], «Про земельну реформу» та низку наказів Державного секретаріату та Державного секретаріату земельних справ. Прийнятий закон «Про земельну реформу» мав компромісний характер: конфіскувалися землі великих землевласників, власників, які зі зброєю в руках воювали проти Української держави, і землі, які були державною власністю Австро-Угорської монархії [15, с. 14–15].

Аналізуючи роль держави у сфері власності в радянській період, слід зазначити, що в Україні, як і в інших республіках колишнього Радянського Союзу, реальним суб'єктом привласнення була держава. Вважалося, що відчуження робітників від засобів виробництва, про-

дукту, який вони створюють, усувається встановленням суспільної власності на засоби виробництва. Загальноприйнятою була думка, що держава має бути максимально опосередкованою, а в ідеалі – всіма процесами привласнення [16, с. 260].

Висновки. Безумовно, відносини власності є фундаментом всієї системи економічних відносин, складають сукупність юридичних правовідносин щодо володіння, користування і розпорядження майновими благами. І тільки над цим каркасом (відносинами власності) можна виділити власне похідні відносини, що складаються у процесі захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

Ліберальні засади державотворення вимагають, щоб держава поважала, захищала та виконувала права людини на своїй території та/або юрисдикції. Це включає в себе обов'язок захисту від порушень прав людини третіми сторонами, включаючи інвестиції, приватну власність та підприємництва (бізнес).

Обов'язок держави захищати – це стандарт поведінки. Держави також зобов'язані захищати та сприяти верховенству права, в тому числі шляхом вжиття заходів для забезпечення рівності перед законом, справедливості в його застосуванні та забезпечення адекватної підзвітності, правової визначеності та процедурної та правової прозорості у процесі захисту інвестицій, приватної власності та підприємництва (бізнесу).

ЛІТЕРАТУРА

1. Шпенглер, Освальд Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
2. Борисенко, Є. О. Соціально-філософська парадигма власності як мотиваційна основа життєдіяльності особистості в пострадянському суспільстві: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії». Харків. 2004. 19 с.
3. Нечай А. А. Правові проблеми регулювання публічних видатків у державі : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ. 2005. 40 с.
4. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності: теоретико-правове дослідження Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.
5. Шевченко Т.Г. Кобзар. К: Дніпро, 1987. 639 с.
6. Філософія Сковороди. К: Наук. думка, 1972. 309 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консул, 2001. 656 с.
8. Сковорода Г. С. Книжечка о чтении священного писания, нареченная жена Лотова. Київ : Наукова думка. (Зібрання творів у 2-х т. / Г. С. Сковорода ; Т. 2). 1973. 486 с.
9. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. 1926. Ч. 3. кн. 3. 470 с.
10. Галунько, В. В. Адміністративно-правова охорона суб'єктів права власності в Україні: [монографія]. Херсон : ПДВ ХМД. 2006. 356 с.
11. Музиченко, П. П. Історія держави і права України : [навчальний посібник]. Київ : Т-во «Знання», КОО. 2001. 429 с.
12. Волох О. В. Історія кримінально-правової боротьби з посяганнями на власність в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ. 2002. 19 с.
13. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник Київ : МАУП, 2007, 552 с.
14. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. Ф 581. Оп. 1. Спр. 96. Арк. 26–27.
15. Кобилецький М. М. Утворення ЗУНР, її державний механізм та діяльність (1918–1923 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Львів. 1998. 22 с.
16. Дзера О. В. Цивільне право : [підручник]. Київ : Вентурі. 1997. 544 с.